

Tom 13/2021, ss. 51-66
ISSN 0860-5637
e-ISSN 2657-7704
DOI: 10.19251/rtnp/2021.13(3)
www.rtnp.mazowiecka.edu.pl

Jarosław Chrobot

Centrum Naukowo-Biznesowe „Feniks”

Rozwijanie wartości patriotycznych wśród młodzieży

Developing patriotic values among young people

Streszczenie: W dobie postępującej cywilizacji istotne jest pielęgnowanie patriotyzmu, świadomości i tożsamości narodowej. W szczególności należy zwrócić uwagę na edukację młodych ludzi i rozwój ich światopoglądu. Warto zastanowić się, jakie zadanie w procesie edukacji przypada nauczycielowi, który powinien być autorytetem dla ucznia. Znaczącą rolę w kształtowaniu pokolenia młodych patriotów odgrywają szkoły mundurowe, które kładą ogromny nacisk na rozwój poprzez zdobywanie wiedzy teoretycznej, jak również praktycznej, co wpływa na budowanie właściwego systemu wartości wśród uczniów.

Słowa kluczowe: patriotyzm, szkoła, autorytet, wychowanie

Summary: In the era of progressing civilization, it is important to cultivate patriotism, national awareness and identity. In particular, attention should be paid to the education of young people and the development of their worldview. It is worth considering what task in the education process belong to the teacher who should be the authority for the student. Uniform schools play a significant role in shaping the generation of young patriots, as they place great emphasis on development through the acquisition of

theoretical as well as practical knowledge, which influences the building of an appropriate system of values among students.

Keywords: patriotism, school, authority, education

1. Zagadnienia wstępne

Z naszym patriotyzmem różnie bywało. Polska i Polacy mają bardzo dobre, ale też bardzo złe karty zapisane w historii. Dobre z okresu tworzenia się państwowości polskiej, od początku istnienia kraju aż do schyłku rodu Jagiellonów, kiedy Rzeczpospolita Obojga Narodów była jedną z największych potęg w Europie. Złe z czasów liberum veto, sejmików szlachty, przekupstwa, pieniactwa, przedkładania własnych interesów ponad państwowe, zdrady wielu wielmożów w czasie potopu szwedzkiego. To był okres moralnego rozkładu Polski, kiedy zbyt wielu Polaków dla własnych korzyści zapomniało, co oznacza słowo „patriotyzm”. Ogólnie rzecz ujmując, kształtowanie się zakresu i istoty pojęcia patriotyzmu w Rzeczypospolitej zaczęło się w epoce, kiedy Rzeczpospolita Obojga Narodów była już w stanie głębokiego rozpadu wewnętrznego i potężnego zagrożenia zewnętrznego, czyli w połowie XVIII stulecia. To w przededniu osadzenia na tronie Stanisława Augusta Poniatowskiego zaczęto najgłośniej i najszerzej wypowiadać się o tym, jak być patriotą i jak zbudować bezpieczeństwo państwa¹.

Sposób wyrażania patriotyzmu jest dosyć oczywisty w sytuacjach skrajnego zagrożenia ojczyzny, np. w obliczu ataku ze strony przeciwnika, katastrof czy klęsk żywiołowych. Patriotyzm polega wtedy na ofiarnej obronie ojczyzny oraz na niesieniu pomocy rodakom i okazywaniu im solidarności. Wielu Polaków rozumie patriotyzm głównie, a niekiedy wyłącznie, jako zbrojną obronę granic, udział w powstaniu narodowym czy wstąpienie do oddziałów partyzanckich, aby walczyć z najeżdżącą. Takie rozumowanie związane jest z polską tradycją ukształ-

¹ R. Wiśniewski, *Patriotyzm a symbole. Moda a obowiązki*, Warszawa 2010, s. 37.

towaną ze względu na uwarunkowania geopolityczne i bolesną historię².

Patriotyzm w ogólnym znaczeniu rozumiany jest jako umiłowanie swojej ojczyzny. Uniwersalizm tego pojęcia pozwala każdemu indywidualnie określić, czym dla niego jest ojczyzna. Patriotyzm to nie tylko gotowość do poświęcenia w imię obrony kraju, ale również troska i przywiązanie wobec narodu, dbałość o język ojczysty, poznawanie historii i tradycji oraz przestrzeganie zasad współżycia społecznego.

Według Bogusława Dunaja, postawa wobec ojczyzny, narodu, przejawiająca się rzetelną pracą, przedkładaniem nadrzędnych wartości (np. niepodległości, suwerenności) nad własne cele, gotowością do ich obrony, nawet za cenę życia. Patriotyzm głęboki, szczerzy, prawdziwy, gorący, a patriota to człowiek cechujący się patriotyzmem³. Różnie definiowany patriotyzm zawsze łączy się z rozwojem świadomości i tożsamości narodowej. Każdego obywatela charakteryzuje zbiór przekonań o przynależności do danego narodu. Jednak same przekonania nie wystarczą. To samowiedza zbiorowości narodowej, jej samookreślenie, tworzenie własnego obrazu i cała zawartość, treść samowiedzy, a nie z zewnątrz konstruowany obraz charakteru narodu⁴.

Kultywowanie dorobku poprzednich pokoleń i nieustająca troska o dobro narodu stanowią źródło wartości danego kraju. Budowanie siły narodowej w oparciu o szeroko pojęty patriotyzm może przyczynić się do zacieśnienia więzi w społeczeństwie, co w konsekwencji wzmacnia pozycję wspólnoty. To właśnie patriotyzm może uchronić świat przed demoralizacją i dehumanizacją, bo patriotyzm przejawia się nie tylko w miłości jako pewnej intencji i skłonności czy nawet geście, lecz także w praktyce życia, w pracy dla wspólnego dobra i w solidnej

² R. Wiśniewski, *Polskie (NIE)bezpieczeństwo kulturowe*, w: *Współczesne wyzwania obronności*, Wyszaków 2013, s. 23.

³ *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 1996, s. 728.

⁴ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996, s. 99.

trosce o naród⁵. Jednak należy pamiętać, że podstawą prawidłowego funkcjonowania Państwa jest współpraca między wszystkimi grupami społecznymi. Zadaniem dobrze już ukształtowanych grup jest wskazywanie drogi rozwoju grupom, które są w trakcie ewolucji.

Ludzie, w których jest silnie zakorzeniony patriotyzm, powinni dążyć do zaszczepiania go w młodym pokoleniu, aby podtrzymywać dorobek naszego dziedzictwa kulturowego. Do patriotyzmu, jak do każdej duchowej sprawności, człowieka można wychować. Ten wymóg w szczególny sposób dotyczy działań ludzi wobec osób młodych, wchodzących dopiero w życie społeczne⁶. Ważną rolę w procesie wychowania odgrywają osoby, które są autorytetem dla młodych ludzi. Taka osoba powinna przekazywać wiedzę, jak również wskazywać godne naśladowania wzorce osobowe. Psychologia rozwojowa zakłada, że człowiek posiada naturalne potrzeby oraz skłonności do naśladowania innych. Obserwowanie zatem oraz powtarzanie zachowań określonych przykładów oraz wzorów wpisane jest jakby w mechanizm rozwojowy dziecka, młodzieży, ale również człowieka dorosłego⁷. Dlatego jakże istotne jest, aby młodzi ludzie mieli z kogo czerpać przykład. Największą rolę w procesie wychowania odgrywają rodzice. Jednak należy pamiętać również o szkole. Zarówno rodzice, jak i nauczyciele mają na celu ukształtować dzieci w myśl wartościom, które są utożsamiane z moralnością człowieka. W tym procesie istotne jest, aby oprócz wiedzy teoretycznej przekazywać również wiedzę praktyczną.

⁵ A. Zwoliński, *Wychowanie do patriotyzmu*, „*Labor et Education*” 2015, nr 3, s. 362.

⁶ Tamże, s. 365.

⁷ A. Olubiński, *Rola autorytetu w procesie edukacji – zamiast Wprowadzenia*, w: *Autorytet czy potrzebny w procesie edukacji?*, Toruń 2012, s. 9.

2. Rola szkoły i nauczycieli w kształtowaniu postawy patriotycznej młodzieży

Celem szkoły jest troska o wielostronny rozwój ucznia. Musi być to zarówno rozwój intelektualny, jak i wychowawczy. Współczesna szkoła ma przed sobą trudne zadanie. Z jednej strony musi uwzględniać oczekiwania społeczeństwa i stać się pośrednikiem postępu, z drugiej strony nie może zapominać, że podstawą edukacji jest żywotność kultury. Szkoła musi być otwarta na dialog z młodymi ludźmi i na rekonstrukcję utartych już schematów. Tylko kompromis pozwoli zlikwidować barierę, która tworzy się między uczniami a nauczycielami. Tożsamość i patriotyzm stają się zaś w niniejszej perspektywie społecznie negocjowanym projektem wolnym od narodowej megalomanii i nacjonalistycznego szowinizmu⁸. Nauczyciele nie mogą dyskryminować praw i poglądów młodych ludzi. Ich obowiązkiem jest wysłuchać ich racji, rozmawiać z nimi i w sposób doradczy i logiczny przedstawiać im swoje przekonania. Pedagodzy powinni wzbudzać zaufanie i stanowić autorytet, aby w konsekwencji mieć wpływ na kształtowanie się osobowości uczniów. Nauczyciel winien pełnić jednocześnie rolę przewodnika i partnera, który przekazuje wiedzę, aktywizuje, pomaga rozwiązywać problemy, prowadzi dialog i inspiruje. Szkoła jest zobowiązana zapewnić uczniowi warunki do działania, które będą oparte na samopoznaniu, czyli pozwolą dzieciom zdobywać wiedzę, zachęcać ich do poznawania samych siebie, pielęgnowania zainteresowań i rozwijania zdobytych już umiejętności.

Na wychowanie patriotyczne składa się wiele czynników. Przede wszystkim patriotyzm przenika i wzajemnie uzupełnia się z wartościami uniwersalnymi, jakimi są chociażby: wolność, ludzka godność i spolegliwość, szacunek dla odmienności, dobro i odpowiedzialność za siebie oraz innych⁹. Takie wartości

⁸ P. Mosiek, *Edukacja wobec procesu kształtowania tożsamości współczesnej młodzieży. Od patriotyzmu po aktywizację społeczną*, w: *Międzypokoleniowe relacje młodzieży z rodzicami*, Leszno 2016, s. 159.

⁹ Tamże, s. 148-149.

powinny stanowić fundament wychowania w każdej placówce oświatowej. Nauczyciele są również wychowawcami i powinni wychowywać kolejne pokolenia, które będą dbać o dobro ojczyzny. To właśnie w szkole młodzież poznaje historię naszego narodu, jego dziedzictwo kulturowe. Jednak często zapomina się, że istotne jest nie tylko posiadanie wiedzy na temat przeszłości danego kraju, ale najważniejsze jest pielęgnowanie tej wiedzy, przekazywanie jej kolejnym pokoleniom. Bez z wątpienia dużą rolę w kształtowaniu pokolenia patriotów odgrywają szkoły mundurowe, w których wychowanie patriotyczne stanowi podstawowy filar kształtowania osobowości młodych ludzi. Kluczowa w procesie wychowania pokolenia patriotów jest przemiana dyspozycji psychicznych młodego człowieka z postaw egoistycznych, na altruistyczne, zaś w wymiarze socjalizacyjnym – z nastawienia nostycznego (egoistyczne „my”) na rzecz nastawienia illistycznego (wspólnotowe „my”)¹⁰. W modelowaniu sylwetki młodego patrioty zasadniczą rolę odgrywa nauczyciel, który powinien być również autorytetem. Ma być to mentor, który sam swoją postawą jest odpowiednim wzorem do naśladowania. Szacunek młodego człowieka można zyskać nie tylko dzięki dobrej relacji, lecz również poprzez pokazanie swej prawości, samodyscypliny, odwagi i zaangażowania. To właśnie rodzice i nauczyciele mają fundamentalny wpływ na kształtowanie tożsamości młodego człowieka. W długotrwałym procesie budowania postawy patriotyzmu zasadniczą rolę pełnią uroczystości patriotyczne, wysoki poziom wiedzy historycznej, znajomość tradycji i obyczajów, przynależność do organizacji pozarządowych i propagowanie idei wolontariatu. Te wszystkie czynniki są kluczowe w budowaniu tożsamości narodowej młodzieży. Konieczne jest, aby pamiętać, że tożsamość należy wytworzyć, a nie odkryć. Jest to przedmiot naszych wysiłków oraz cel, do którego należy dojść. Jak już osiągniemy ten cel i ukształtujemy postawę tożsamości narodowej w młodzie-

¹⁰ Tamże, s. 151.

ży, to potem musimy pamiętać, aby ją pielęgnować i chronić¹¹. Aktywizowanie młodzieży do uczestnictwa w różnych formach życia społecznego sprawi, że sami zauważą, które postawy obywatelskie są godne naśladowania. Dlatego zadaniem każdego nauczyciela szkoły XXI wieku, na każdym poziomie kształcenia, jest pomaganie uczniowi w zrozumieniu samego siebie, w dobrym rozpoznawaniu własnych możliwości poznawczych, motywacyjnych, działaniowych i innych, znać swoje silne i słabe strony, wiedzieć, na co mnie stać, co mnie interesuje, jaki mam temperament, a jaki charakter, jakie mam zalety, a jakie wady swojego charakteru, co muszę udoskonalić, a co usunąć¹².

3. Wychowanie patriotyczne

Wszystkie szkoły od zawsze skupiają się przede wszystkim na odpowiednim przygotowaniu uczniów do egzaminów zewnętrznych. Typy, formy i sposoby przeprowadzania egzaminów zmieniają się na przestrzeni lat, ale nie zmienia się fakt, że istotny jest wynik. Wszyscy konstruują plany działania, które w konsekwencji mają przynieść efekt w postaci wysokich wyników uczniów. Od lat powstają rankingi najlepszych szkół, gdzie tak naprawdę wyznacznikiem są osiągnięcia uczniów. Należy jednak zwrócić uwagę, że pod słowem osiągnięcia kryją się jedynie wysokie wyniki w nauce, wygrane olimpiady, konkursy i zawody. Czy jest ranking, który bierze również pod uwagę wychowanie? Czy jest ranking, który może ocenić przemianę ucznia podczas nauki w danej szkole? Czy jest ranking, który doceni szkoły kładące nacisk przede wszystkim na to, aby wychować godne i uczciwe pokolenie?

Młodzi ludzie mają często problem z odnalezieniem się w rzeczywistości, z określeniem własnej tożsamości i przynależności, z odkryciem swego celu życiowego. Szkoła ma za zadanie nie tylko czuwać nad rozwojem intelektualnym danego

¹¹ Z. Bauman, *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*; w tegoż: *Europa: niedokończona przygoda*, Kraków 2000, s. 20-69.

¹² J. Kujawiński, *Ewolucja szkoły i jej współczesna wizja*, Poznań 2010, s. 49.

uczni, ale również pomóc mu ukształtować jego osobowość. W pracy z młodzieżą można zauważyć, że ten element narodowej świadomości odgrywa rolę czegoś w rodzaju wspólnego mianownika łączącego ludzi o różnych, często diametralnie rozbieżnych poglądach politycznych i społecznych¹³. Wychowanie patriotyczne powinno przede wszystkim opierać się na kulturze osobistej oraz miłości i szacunku do bliźniego, co musi być praktykowane w życiu codziennym, aby miało sens. Jednak żeby praca wychowawcza przyniosła założone efekty, winna sprowadzać się do rozmów, dialogu, dyskusji, w trakcie których nie jest wcale wskazane i prawidłowe, aby wychowawca był wyrocznią, osobą wiodącą prym, kimś najlepiej zorientowanym. Najistotniejsze bowiem nie jest to, kto ma słuszość, a nawet kto wie na dany temat najwięcej, ale motywacja, twórczy impuls, radość z wymiany myśli, dążenie do prawdy, umiejętność kulturalnej polemiki, samokrytycyzm i tolerancja¹⁴. Proces rozwijania wartości patriotycznych wśród młodzieży zaczyna się od zdobycia zaufania, wspólnego dialogu, ukazywania odpowiednich wzorców, a jego końcową fazą jest moment, gdy młodzi ludzie samodzielnie podejmują decyzję, przejmują postawę aktywnego uczestnika wydarzeń. To wtedy młodzież w pełni odczuwa swoją przynależność do narodu, powinność wobec niego, ale to wszystko jest efektem wyboru, jakiego dokonał młody człowiek. Jego dojrzałość emocjonalna pozwala na podejmowanie słusznych decyzji i ponoszenie ich konsekwencji. Im częściej będziemy pozwalać młodzieży dokonywać wyborów, tym częściej będą wewnętrznie zmotywowani do działania. W ten sposób buduje się w nich poczucie odpowiedzialności i umiejętność konstruowania własnego systemu wartości, które są cenne w życiu. Nauczyciele powinni wychowywać młodych ludzi na bazie pewnych wartości, ale dając im jednocześnie przestrzeń, aby mogli w tym procesie aktywnie uczestniczyć. Wychowaw-

¹³ E. Kubiak-Jurecka, *Podmiotowość wychowanka warunkiem skuteczności wychowania patriotycznego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy”, Bydgoszcz 1994, s. 22.

¹⁴ Tamże, s. 24.

ca ma wspomagać ucznia w świadomym wypełnianiu obowiązków względem ojczyzny. Nie wolno zapominać, że wychowanie patriotyczne nie przebiega w społecznej izolacji. Niezależnie od procesu dydaktyczno-wychowawczego największy wpływ na kształtowanie poczucia patriotyzmu u młodzieży wywierają: rodzina i kultywowanie tradycji rodzinnych, samokształcenie, Kościół, literatura oraz środki masowego przekazu¹⁵.

4. Wychowanie patriotyczne w szkołach mundurowych

Pojęcie patriotyzmu możemy odczytywać na wielu płaszczyznach, odwołując się do sfery czysto emocjonalnej, racjonalnych przekonań i oczekiwań społeczeństwa, jak również do postawy o charakterze poznawczym. Patriotyzm jest również uznawany za wyjście poza własną indywidualność, czyli identyfikowanie się z daną grupą społeczną. Jednak fundamentem tej definicji jest poczucie tożsamości narodowej¹⁶.

Etapy edukacyjne, które pokonują młodzi ludzie nie mają na celu wychowania młodych patriotów. Celem jest rozwój intelektualny uczniów. Oczywiście elementy tożsamości narodowej, poznawanie historii, tradycji i kultury są elementami ważnymi, ale zagłębiając się w podstawy programowe przedmiotów, niestety należy stwierdzić, że wartości patriotyczne nadal stanowią niewielki procent tego, co uczniowie poznają w szkole. Jednak w tym miejscu należy zwrócić uwagę na szkoły mundurowe, które w swoich planach nauczania realizują dodatkowe przedmioty takie jak edukacja obronna, edukacja wojskowa czy też przygotowanie wojskowe. W ramach tych dodatkowych zajęć uczniowie mają możliwość poznać nie tylko historię wojskowości, ale przede wszystkim poczuć, czym naprawdę był dla naszych przodków patriotyzm i czym powinien być dla młodych ludzi, którzy żyją w świecie postępującej globalizacji. W przyjętym znaczeniu wychowanie obronne jest procesem społecz-

¹⁵ W. Drzeżdżon, *Patriotyzm jako wartość w systemie edukacyjnym i wychowawczym*, „Język- Szkoła- Religia”, Gdańsk 2013, s. 71

¹⁶ Tamże, s. 71.

nym polegającym na zamierzonym i świadomym oddziaływaniu, mającym na celu kształtowanie i rozwijanie wartości, motywacji i dyspozycji psychicznych wychowanków, pożądanym w aspekcie przysposabiania ich do wypełniania obowiązku obrony ojczyzny i jej zdobyczy. Działalność wychowawcza w takim rozumieniu stanowi integralną część procesu przygotowującego młode pokolenia do udziału w życiu narodu¹⁷.

Starania instytucji oświatowych powinny znaleźć odpowiednie wsparcie w działaniach innych osób, a zwłaszcza autorów aktów prawnych regulujących pracę szkół i innych placówek oświatowych. Niekoniecznie należy czekać na fakty (akty terrorystyczne, zamachy, stany nadzwyczajne itp.), ale skupiać się na umiejętności przewidywania, na działaniach ukierunkowanych na profilaktykę. W pakiecie owych działań musi znaleźć się zakrojona na szeroką skalę „walka” o świadomość społeczną, obywatelską. Działania te muszą być koherentne z ogólnie funkcjonującym (wypracowywanym) systemem świadomości obronnej młodzieży (społeczeństwa)¹⁸.

W edukacji młodzieży najistotniejsze jest, aby przypisać konkretne znaczenie nadrzędnym wartościom patriotycznym, określić, jaką odgrywają rolę i jakie mają znaczenie dla rozwoju młodego człowieka. Wiedza, którą przekazują nauczyciele nie może ograniczać się jedynie do sytuacji wojennych i obronnych, ponieważ współczesna cywilizacja stwarza wiele problemów i należy poddać ewolucji nauczane treści, aby łączyły potrzeby społeczne z wymogami szeroko pojętej obronności państwa¹⁹. W całym procesie należy pamiętać, jak silny wpływ ma szkoła na kształtowanie świadomości narodowej. Dlatego jakże istotne jest, aby były ukazywane właściwe postawy i wzorce.

Idea tworzenia klas wojskowych nawiązuje w swojej istocie do tradycji wychowania obronnego, przygotowania młodego

¹⁷ S. Mazur, *Teoretyczno-metodologiczne problemy wychowania obronnego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy”, Bydgoszcz 1994, s. 8.

¹⁸ R. Wiśniewski, G. Leśniewski, *Edukacja patriotyczna młodzieży. Państwu-Obywatela, Ojczyźnie-Żołnierz*, Warszawa 2016, s. 60.

¹⁹ Tamże, s. 9.

pokolenia do obrony ojczyzny czy wzmocnienia więzi narodu z wojskiem. Ich współczesny rozwój i charakter jest efektem wielu inicjatyw, które rodziły się w latach dziewięćdziesiątych minionego wieku, głównie w środowisku szkolnym i wojskowym²⁰. Uczniowie klas mundurowych są kształceni nie tylko na polu ogólnokształcącym, ale również z zakresu specjalistycznego: kształtowane są postawy patriotyczne, rozwijana jest wszelka aktywność społeczna, przekazywana jest wiedza z zakresu samoobrony i ratownictwa medycznego, ale co najważniejsze młodzież uczy się radzić sobie w trudnych sytuacjach zadaniowych²¹. Dzięki głównym założeniom funkcjonowania szkół mundurowych młodzież jest wychowana w duchu patriotyzmu i przygotowana do funkcjonowania w społeczeństwie. Jest to grupa młodych ludzi, których charakter, silnie ukształtowany już w szkole średniej, sprawia, że mają ściśle określony cel w życiu i kierują się ogólnie przyjętymi w społeczeństwie zasadami moralnymi. Nawet jeśli nie wiążą swojej przyszłości ze służbami mundurowymi, to istnieje przekonanie, że w każdym innym zawodzie znakomicie sobie poradzą, ponieważ przekazane im wzorce osobowe pomogą im w codziennym życiu. Wychowanie patriotyczne ma na celu kształtowanie w młodym człowieku dobrego charakteru, który będzie służył wspólnemu dobru, czyli ojczyźnie. Młodzież musi poczuć, że należy do narodu polskiego i jest odpowiedzialna za jego historię, kulturę i bezpieczeństwo.

5. Efekty wychowania patriotycznego

Wychowanie patriotyczne pozytywnie wpływa na kształtowanie się osobowości młodych ludzi. Przede wszystkim wzrasta ich samoocena, która w dorosłym życiu chroni ich przed lękiem, niepowodzeniami czy też przed wykluczeniem społecz-

²⁰ I. Urych, *Potencjał obronny klas wojskowych. Teoretyczno-empiryczne aspekty kształcenia obronnego*, Warszawa 2019, s. 11.

²¹ Tamże, s. 12.

nym²². Wyróżnia ich odwaga, determinacja w dążeniu do celu, odpowiedzialność, posłuszeństwo, a zarazem umiejętność podejmowania decyzji. Na etapie szkoły średniej uczniowie już zaczynają rozumieć, czym jest praca w zespole i czym jest odpowiedzialność za drugiego człowieka. Jednym z celów kształcenia uczniów klas mundurowych jest przekazanie im zasad żołnierskiego zachowania, a to jest równoznaczne z zasadami dobrego wychowania. Przyjmując określone postawy, wzorce zachowań, uczniowie zyskują swój system wartości, który jest wynikiem procesu wychowania i kształcenia.

Edukacja w duchu patriotyzmu pozwala uczniom zapoznać się z takimi pojęciami jak samorealizacja i samokreacja. Tendencje współczesnego kształcenia wyraźnie zaznaczają odchodzenie od edukacji tradycyjnej, a więc edukacji podającej, przekazującej, uniformizującej, a dążenie do edukacji preferującej indywidualny wysiłek jednostki, jej samorozwój, autokreację, a więc cechy, które są konstytutywnymi cechami procesu uczenia się, jaki między innymi ma miejsce w klasach wojskowych²³. Edukacja, która jest oparta na dialogu, pozwala młodym ludziom zrozumieć świat, własne potrzeby i określić cele, które stają się dla nich sensem życia.

Uczniowie po ukończeniu szkoły powinni rozumieć otaczający ich świat, jak również powinni umieć funkcjonować w nim i czerpać z niego to, co dla nich najlepsze. Wychowanie patriotyczne w szkołach mundurowych opiera się przede wszystkim na uroczystościach o charakterze patriotycznym. Uczniowie uczestniczą w obchodach świąt historycznych, wojskowych czy też ważnych wydarzeń dla danego regionu. Aktywizując młodzież do uczestnictwa w tych wydarzeniach, pozwalamy im doświadczać emocji, które towarzyszą wspomnieniom danego wydarzenia. Właśnie wtedy mogą poczuć swoją przynależność do narodu, mogą poczuć, że robią coś dobrego dla swojego kraju, mogą poczuć, że są częścią tej społeczności, której los Polski

²² B. Wojciszke, *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, Warszawa 2009, s. 147–175.

²³ I. Urych, *Potencjał...*, dz. cyt., s. 178.

nie jest obojętny. To dzięki tym uroczystościom kształtujemy w młodzieży miłość do ojczyzny, taką, jaką reprezentują ludzie, którzy na co dzień wyrażają to uczucie, eksponowane w ich kulturze, sposobie bycia, w traktowaniu innych, a także w odwadze i odwadze stawiania sprawy wprost, gdy sytuacja tego wymaga²⁴.

Młodzież wychowana w duchu patriotyzmu jest świadoma jak ważną rolę w życiu społeczeństwa odgrywa sztandar, go-dło, flaga czy hymn. Wiedzą, że symbole narodowe łączą naród, stanowią wspólny mianownik i należy o nie należycie dbać. Przekazywane w szkole walory moralno-etyczne pozostają w uczniach do końca życia w mniejszym lub większym stopniu. Obserwując losy absolwentów szkół mundurowych, można zauważyć, że są obywatelami, którzy świadomie wypełniają swoje powinności. Posiadają wiedzę i umiejętności niezbędne dla samorealizacji i rozwoju osobistego. Wyróżniają ich takie cechy osobowe jak: poczucie odpowiedzialności, honor i godność osobista, koleżeństwo i uczciwość, stanowczość, zdyscyplinowanie i posłuszeństwo, a ponadto poczucie estetyki, ładu, porządku oraz dbałość o wygląd zewnętrzny. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że są również przygotowani do racjonalnych zachowań w obliczu zagrożeń naturalnych, cywilizacyjnych i militarnych. Każdy człowiek jest osobą – także zanim jest w stanie uzyskać pełnię swojej autonomii (tę wartość posiada od momentu poczęcia); posiada swą godność i wartość przysługujące mu z natury; jest wartością najwyższą, bezwzględną – w świecie bytów stworzonych jest jedyną rzeczywistością posiadającą wartości per se; będąc wartością per se, osoba ma własny cel, jakim jest doskonalenie się w swym istnieniu – nie może być traktowana jako środek do celu innego człowieka lub społeczeństwa²⁵. Właśnie wychowanie w duchu patriotyzmu pozwala młodemu człowiekowi zyskać pełen wachlarz zachowań, które wzmacniają jego system wartości. Najistotniejsze jest to, że w tym systemie

²⁴ W. Drzeżdżon, *Patriotyzm...*, dz. cyt., s. 72.

²⁵ F. Adamski, *Personalizm – filozoficzny nurt myślenia o człowieku i wychowaniu*, w: F. Adamski, *Wychowanie personalistyczne*, Kraków 2005, s. 14.

wartości znajdują się: poszanowanie godności człowieka i jego praw; poczucie przynależności do własnego narodu; miłość do ojczyzny; otwartość wobec innych; dążenie do prawdy, sprawiedliwości, dobroci i prawości oraz zdolność do współpracy.

6. Podsumowanie

Zapewniając dziecku poczucie bezpieczeństwa zarówno w rodzinie, jaki i w szkole, „wszczepia” się kolosalny załęczek na ukształtowanie się właściwej samooceny, będącej podstawą dobrego funkcjonowania w otoczeniu na przyszłość. Bardzo ważne jest, zatem większe zainteresowanie i zaangażowanie środowiska rodzinnego oraz szkoły w proces wychowawczy, w proces profilowania odpowiednich wzorców, zachowań obywatelskich z uwypukleniem naszych polskich wartości patriotycznych w całym systemie oświaty (szkolnym i pozaszkolnym)²⁶.

Wychowanie patriotyczne jest swoistą orientacją pedagogiczną, dlatego dużą rolę odgrywa w nim eksponowanie nurtów myślowych i kierunków naukowych, do których można nawiązać, a następnie przyjmować z nich przydatne ustalenia oraz inspiracje do własnych poszukiwań i propozycji. Z tej racji wychowanie patriotyczne w różnych środowiskach, zwłaszcza w szkolnictwie nie powinno ograniczać się tylko do jednego czy kilku przedmiotów, ale obejmować system oświaty. Znamienne są bowiem słowa o. J.M. Bocheńskiego: „Wyrwanie ojczyzny własnej z większej wspólnoty jest niewykonalne, gdyż traci ona przez to własny sens i oblicze”.²⁷

Miłość ojczyzny to nie chwilowe wzruszenie, ale uczciwa i twórcza praca dla niej, jak również rzetelne zdobywanie wiedzy, odpowiedzialność w polityce, dbałość o język ojczysty w mowie i w piśmie, troska o rodzinę, szacunek dla tradycji, dla wartości narodowych i chrześcijańskich oraz zdolność ponoszenia codziennych ofiar.

²⁶ R. Wiśniewski, *Progresywizm wychowania obronnego a świadomość obywatelska*, kwartalnik „Bellona” 4/2012 (671), Warszawa 2012, s. 183.

²⁷ J. M. Bocheński, *O patriotyzmie*, Warszawa 1989, s. 12.

Jak już wcześniej wspomniano najbardziej ekonomicznym, racjonalnym i efektywnym sposobem powszechnego przygotowania obronnego jest kształcenie obronne dzieci i młodzieży, dotyczy to także wykształcania postaw obywatelskich, w tym patriotyzmu oraz ogólnie wychowania. Biorąc powyższe pod uwagę, tym bardziej ważne stają się możliwości kształcenia i kształtowania, jakie dają nam lekcje w ramach przedmiotów umiejętnościowych, jakimi są Edukacja dla bezpieczeństwa czy też w ramach realizacji programu Edukacja wojskowa dla oddziałów przygotowania wojskowego (OPW), wcześniej certyfikowanych wojskowych klas mundurowych (CWKM).

Wychowanie było jednym z ważniejszych zadań wychowawców w całej historii polskiej edukacji. Słynne zdanie Jana Zamoyskiego: „Rzeczypospolite takie będą, jakie ich młodzieży chowanie” jest jednym z przykładów priorytetowego traktowania wychowania²⁸.

Bibliografia

Adamski F., *Personalizm – filozoficzny nurt myślenia o człowieku i wychowaniu*, w tegoż: *Wychowanie personalistyczne*, Kraków 2005.

Bauman Z., *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*; w tegoż: *Europa: niedokończona przygoda*, Kraków 2000.

Bocheński M., *O patriotyzmie*, Warszawa 1989.

Drzeżdżon W., *Patriotyzm jako wartość w systemie edukacyjnym i wychowawczym*, „Język- Szkoła- Religia”, Gdańsk 2013.

Kłoskowska A., *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996.

Kubiak-Jurecka E., *Podmiotowość wychowanka warunkiem skuteczności wychowania patriotycznego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy”, Bydgoszcz 1994.

Kujawiński J., *Ewolucja szkoły i jej współczesna wizja*, Poznań 2010.

Mazur S., *Teoretyczno–metodologiczne problemy wychowania obronnego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy”, Bydgoszcz 1994.

²⁸ Tamże, s. 184.

Mosiek P., *Edukacja wobec procesu kształtowania tożsamości współczesnej młodzieży. Od patriotyzmu po aktywizację społeczną*, Leszno 2016.

Olubiński A., *Rola autorytetu w procesie edukacji – zamiast Wprowadzenia*, w: *Autorytet czy potrzebny w procesie edukacji?*, Toruń 2012.

Słownik współczesnego języka polskiego, red. B. Dunaj, Warszawa 1996.

Urych I., *Potencjał obronny klas wojskowych. Teoretyczno–empiryczne aspekty kształcenia obronnego*, Warszawa 2019.

Wiśniewski R., *Patriotyzm a symbole. Moda a obowiązek*, Warszawa 2010.

Wiśniewski R., *Polskie (NIE)bezpieczeństwo kulturowe*, w: *Współczesne wyzwania obronności*, Wyszaków 2013.

Wiśniewski R., Leśniewski G., *Edukacja patriotyczna młodzieży. Państwu -Obywatela, Ojczyźnie-Żołnierza*, Warszawa 2016.

Wiśniewski R., *Progresywizm wychowania obronnego a świadomość obywatelska*, kwartalnik „Bellona” 4/2012 (671), Warszawa 2012.

Wojciszke B., *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009.

Zwoliński A., *Wychowanie do patriotyzmu*, Kraków 2015.